

Pannon Egyetem – Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Konstantin Filozófus Egyetem – Közép-európai Tanulmányok Kara
Veszprém – Nyitra

Kelet-Közép-Európa mint kulturális konstrukció

Nemzetközi komparatiztikai konferencia

AZ ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

2021. május 6–7.

A konferencia az NN-125791 számú projekt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, az NN_17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Szakmai vezető: Szávai Dorottya

Szervezők:

Bárczi Zsófia, Benyovszky Krisztián, Ladányi István, N. Tóth Anikó, Szávai Dorottya

Az online konferenciához regisztrációt követően lehet csatlakozni.

Regisztráció: <https://hirlevel.uni-pannon.hu/nemzetkozi-tudomanyos-konferencia-2021-majus>

Balázs Imre József – Vallasek Júlia

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalomtudományi Intézet
Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományok Kara, Újságírás és Digitális Média Intézet

A 20. századi közép-európai regény lexikona románul: egy projekt háttere és kontextusai

A 20. századi közép-európai regény lexikona (Dicţionarul romanului central-european din secolul XX) egy olyan, megjelenés előtt álló román nyelvű kézikönyv, amelynek előkészületei az 1990-es évek végén kezdődtek, a temesvári A Treia Europă (Harmadik Európa) komparatista kutatócsoportban. 197 szerző 250 regényének értelmezése szerepel benne, helynévmutató, szerzői névmutató és tárgymutató egészíti ki. A lexikon a román könyvcímek ábécérendjét követve Mészöly Miklós *Volt egyszer egy Közép-Európa* című kötetének ismertetésével kezdődik, Bodor Ádám *Sinistra körzetével* zárul, és cseh, horvát, osztrák, olasz, magyar, lengyel, román, szlovák, szlovén és szerb szerzők műveit tárgyalja. A könyv több, magyar vonatkozású szócikkének szerzőiként előadásunkban arra vállalkozunk, hogy a regénylexikon koncepcionális hátterét, létrejöttének kontextusait bemutatva, néhány konkrét példán keresztül megvizsgáljuk, milyen közép-európaiként azonosított jellegzetességeket és témákat tárgyal a kézikönyv, a Közép-Európa gondolat mely értékpreferenciáit állítja előtérbe.

Balogh Magdolna

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

A közép-európai komparatiztika a nemzeti irodalomtörténet-írás és a világirodalom kutatása között

A konferencia felhívásában megfogalmazott kérdést átalakítva, azt a kérdést szeretném feltenni az előadásban, mi lehet a haszna Közép-Európa összehasonlító kutatásának?

Az előadásban a nemzeti irodalomtörténet-írás és a „világirodalom” koncepcióinak utóbbi évtizedekbeli kutatásai, valamint a régió lengyel, szlovák és cseh komparatistáinak tanulmányai alapján kísérlek meg állításokat megfogalmazni.

Az foglalkoztat, milyen lehetőségei vannak a regionális kutatásnak az újabb módszertani kísérletek fényében, s hogy adnak-e valamilyen muníciót, inspirációt a közép-európai komparatiztika kutatásához a világirodalom fogalmával kapcsolatos újabb elméleti koncepciók, illetve a nemzeti irodalomtörténet-írás és a „világirodalom” összekapcsolására irányuló újabb kísérletek (Bloomsbury Publishing sorozatának koncepciója).

Bányai Éva

Bukaresti Egyetem, Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara, Hungarológiai Tanszék

Határátlépések, határok átlépése – a romániai német irodalom perspektívájából

Előadásomban Franz Hodjak és Richard Wagner prózájában vizsgálom a kulturális és geográfiai transzferek, határátlépések, identitáskonstrukciók meglétét, változatait. A jelzett szerzők műveiben is kimutathatók a transzkulturalizmus jegyei, a (kelet-)közép-európai határidentitások konstrukciói.

Bencsik Orsolya

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Kulturális Örökség és Humán Informatíciótudományi Tanszék

Honvágý Közéþ-Kelet-Európa iránt?

Előadásomban egy kisebbségi író, Juhász Erzsébet életművében vizsgálom kapcsolódását a Monarchia irodalmához mint válságmodellhez és mint irodalmi hagyományhoz. A kutatás szövegtörzse a közép-kelet-európai örökséget a Monarchia irodalmában kereső szerző – különböző határátlépésekben, köztességekben, „törésekben és törékenységekben” (Hózsza Éva) egyszóval – szövegei: nemcsak a hagyományosan szépirodalmi tekintetű írások (pl. a Trianon-regényként is olvasható, befejezetlen *Határregény*), hanem az írói esszék (pl. az *Úttalan utaim* és az *Esti följegyzések* című kötetek vonatkozó darabjai) és a tanulmányok (a *Tükörképek labirintusa* című kötet Monarchia-írásai, valamint Közéþ-Kelet-Európával foglalkozó tanulmányok) is. Másrészt az utolsó jugoszláv íróval, Danilo Kišsel, valamint a pannon prózát író Mészöly Miklóssal párbeszédre lépve Juhász Erzsébet mint belső emigráns, mint „tősgyökeres idegen” (Faragó Kornélia) a kilencvenes évek széthulló Jugoszláviájában, Európa periferiáján szellemi íróársaihoz hasonlóan egyfajta örök disszidensként kapcsolódik a számára önmeghatározást és orientációt jelentő közép-európai kultúrához. Előadásomban a horvát Dubravka Ugrešić a délszláv háborúk és az egykori államalakulat széthullásának közös élményéből építkező szövegeinek (*A feltétel nélküli kapituláció múzeuma* és *A fájdalom minisztériuma* című regényeknek) a beemelésével azzal is számot vetek, hogy a Jugoszlávia- és a Monarchia-nosztalgia miatt nyújt mindig hazug megoldást a „transzcendens hajléktalanságra” (Lukács György), a hontalanságra vagy – Juhász Erzsébet metaforáját használva – hogyan fedí el a „senki-, sehol-, soha-létet”.

Bengi László

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

A regionalitás távlata Mészöly Miklós elbeszéléseiben

Mészöly elbeszélő művészetében, ahogy a *Volt egyszer egy Közép-Európa* kötetbe válogatott írások különösképpen is mutatják, a nézőpont alakítását sajátos módon szövi át a regionalitás szempontja. Az előadás az elbeszélés térviszonyainak szerveződését a távlat változásának összefüggésében kívánja vizsgálni, hogy ezáltal leírhatóvá váljanak a tér egységesülésének eltérő szintjei és formái a mészölyi történetvilágban.

Benyovszky Krisztián

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

Hentes, lövész, baka, kép

Előadásomban Peter Pečonka alias Pavol Rankov 2016-ban megjelent *Svätý mäsiar zo Šamorína a iné príbehy z čias Malej dunajskej vony* (Artforum), azaz *A somorjai szent hentes és más történetek a kis dunai háborúból* című prózákötetével foglalkozom, a közép-európai nemzeti sztereotípiák, a többnyelvűség és a narráció kapcsolattrendszerének vizsgálatát állítva a középpontba. Az egymástól többé-kevésbé független, máshol és máskor játszódó rövidtörténetekből egy elképzelt magyar–szlovák háború sújtotta közép-európai térség képe bontakozik ki az olvasó előtt, a „kis dunai háború” pillanatfelvételei, illetve annak elő- és utótörténete. Az események különböző, elsősorban szlovák, cseh és magyar nemzetiségű szereplők egymást váltó, eltérő idősíkokat képviselő nézőpontjából tárulnak elénk. Ez az alternatív történelem és az abszurd fekete humor eszközeivel élő mű tematikus, szerkezeti és részben műfaji hasonlóságok okán párhuzamba vonható az általam korábban már elemzett Koloman Kocúr alias Luboš Dojčan *Srancia zbraň* (*Szarbomba*, 2012) című regényével. De, némileg áttételesebben, Rankov 2008-ban publikált s rá egy évre Európai Irodalmi Díjjal kitüntetett regényével is [*Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* – magyarul: *Szeptember elsején (vagy máskor)*, 2011)].

Boka László

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

Egy elszalasztott lehetőség? Erdély mint „virtuális Közép-Európa”. Transzszilvanizmus-formák és esélyeik a két világháború között

Az előadás elsődlegesen Kuncz Aladárnak, a *Nyugat* első nemzedékéhez tartozó értekezőnek és szépírónak az új erdélyi irodalmat meghatározó eszményei mentén, illetve néhány, hozzá hasonlóan az első világháború után Erdélybe (immár kisebbségi létbe) visszaköltöző magyar értelmiségi européer elképzelésén, progresszív, ám nem kellően körvonalazott irodalomkoncepcióján keresztül mutatja be a korszak transzszilvanizmus-alakzatait és e gondolkör helyét a szintetizáló irodalmi modernség törekvéseiben. Az 1920-as/30-as évek elképzelései fényében a kisebbségi/regionális irodalmak a nemzeti(ke)t meghaladva közvetlenül kapcsolódtak volna egy új európai és világirodalom-fogalomhoz, mely a regionalitás determinisztikus eredőit a kulturális emlékezet szintjén is elsődlegesnek gondolta a nyelvi és földrajzi határokhoz képest. Az előadás arra is választ keres, miképp realizálódott vagy utasított el ez a magasztos eszmekör a három erdélyi nemzet irodalmában és korabeli intézményeiben, s milyen okok miatt vált kimerültté, „pályáját megfutott” eszmekörre, olykor egyenesen „vigaszideológiává” csupán az irodalmi transzszilvanizmus.

Burján Ágnes

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola

„Csendes, szelíd, engedékeny teremtés”. Gyermek(i)ség és gyengeelméjűség alakzatai a közép-európai modernség irodalmában

Közép-Európa fogalma tértől és időtől függően mást és mást takar. Pilinszky János *A kelet-európai kultúrák néhány adottságáról* című 1972-es cikkében Magyarország kelet-európaiságát hangsúlyozza, miközben éles különbséget tesz a nyugati és keleti kultúra között. Bár Pilinszky Európa-képe mögött minden bizonnyal ott húzódik mindaz, amit a vasfüggöny metaforája jelent, megállapításai nem földrajzi és nem történelmi értelemben rajzolják meg Nyugat és Kelet választóvonalát, hanem egy lét- és nyelvszemléleti alapozottságú kultúrtörténetet vázolnak, amely szerint minden kelet-európai kultúra egyik legfőbb közös ismertetőjegye, hogy szavuk „a gyermekek és a gyengeelméjűek [...] szava”.

Ismerve a gyermek és a gyengeelméjűség Pilinszky nyelvfilozófiájában betöltött szerepét, e fent idézett írásában a kelet-közép-európai térség irodalmának központi karakterjegyét a jelenlétben, a személyes egzisztenciális részvételből fakadó valóságérzékelésben jelöli ki. E gondolatmenettől inspiráltan előadásomban a gyermek(i)ség és a gyengeelméjűség alakzatain keresztül igyekszem feltárni Dosztojevszkij (*Bűn és bűnböjtés*), Rilke (*Blaháné cselédje*), Kosztolányi (*Édes Anna*) és az esszéíró Pilinszky életművének nőalakjaiban megformált művészet- és nyelvművészet párhuzamait.

Marko Čudić

Belgrádi Egyetem, Filológiai Kar, Hungarológiai Tanszék

Párizs közép-európai szemekkel: Hevesi András és Danilo Kiš fiatalkori Párizs-élményei

A huszadik századi közép-európai irodalom gazdag útirajzi és imagológiai tárházában kitüntetett helyet foglal el Párizs, mint „az eszmények nagy konyhája”. Különösen igaz ez a metropolisnak az aranykorára, a századfordulóra, illetve még inkább a húszas évek Párizsára. A szerteágazó közép-európai irodalmi Párizs szövegei közül jelen tanulmány két, sok szempontból különböző szerző két, eltérő korszakban, kontextusban és műfajban született írására koncentrálok. Hevesi András *Párizsi eső* című regényében egy, Párizsban töltött diákévére reflektál, míg Danilo Kiš 1957-es, „megrendelésre írt” *Izlet u Pariz* (*Kirándulás Párizsba*) című útirajzában de facto egy önmagát kereső fiatalember Ady-központú, megkonstruált, nagymértékben anakronisztikus Párizs-képével találkozunk. Mégis, ezekkel a kézzelfogható ellentétekkel szemben a két szöveg egyik fontos kapcsolódási pontja a közép-európai értelmiségi utas teljes (párizsi) marginalizáltsága és az ebből fakadó percepció és érzelmekveredés. Ezeket a közös pontokat próbálja kidomborítani a tanulmány.

Csehy Zoltán

Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

A gyönyör elharapott nyelve. A közép-európai költészet queer regiszterei

Az előadás elsősorban a cseh, a szlovák és a magyar queer költészet hagyománykonstrukcióival, jelenével, diskurzusaival és kapcsolatrendszerével foglalkozik. Kijelöli egy peremdiskurzus orientációs pontjait, rendszerezi alakváltozatait, jellegzetességeit, bemutatja emancipációs és integrációs törekvéseit.

Dánél Mónika

University of Oslo, Faculty of Humanities, Department of Literature, Area Studies and European Languages
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

Akcentusok és lenyomatok. Magyar irodalom mint a többnyelvű kulturális emlékezet közege (Esterházy Péter, Bodor Ádám, Tompa Andrea)

A globális mozgásokban felerősödő transznacionális és transzkulturális jelenségek alapvetően alakítják át a nemzeti irodalmakról való gondolkodást. Thomka Beáta *Regénytapsztalet* (2018) című könyvében számos példával szolgál a többféle nemzeti hovatartozás és az ezzel összefüggő „többnyelvű éntudattal” megírt „ingázó grammatikájú” művekre. Több nyelvhez, kultúrához való kötődés a határon túli magyar irodalmak meghatározó specifikumának tekinthető. A többnyelvűség mint a kulturális emlékezet irodalmi közege a Kelet-Közép-Európa konstrukcióit, vízióit teremtő műalkotásoknak – a térségi fókuszról adódóan – is szükségszerű eleme. Esterházy Péter *Hahn-Hahn grófnő pillantása – lefelé a Dunán* (1990) című műve egyik kiemelkedő példa lehet erre.

Előadásomban Bodor Ádám, Esterházy Péter és Tompa Andrea műveinek többnyelvűségére mint a (lokális) térteremtés poétikai komponensére fókuszálva a kulturális emlékezetében összefonódott térségi – nemzeti határokon átívelő –, érintkezésen és rétegződésen alapuló szempontrendszer árnyalására is kísérletet teszek.

Dobos István

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

Törékeny izotópiák. Közép-Európa alakzatai Esterházy Péter műveiben

Esterházy műveinek Közép-Európáról alkotott képe korántsem egységes. Az előadás címe arra utal, hogy a fogalomhoz kapcsolódó megnyilatkozások bizonyos társalkotó elemei között az azonosnak látszó tartalmi jegyek ideiglenesen létrehozhatnak felismerhető jelentéstani viszonyokat, ám csakis a szövegszerveződés eljárásainak alárendelten, amelyek között kitüntetett szerepet játszik a nyelvi világok önértelmezése, a szövegközöttiség, a nézőpontok, beszédszólamok megsokszorozása, az önéletrajzi fikció, az értekező irodalom és a regény műfajhatárainak fellazítása. A színlelt izotópia előállítása a Közép-Európáról szóló szövegekben az egység, az egyértelműség, a változatlan ismétlődés, a jelentésrögzítés hatását kiváltó poétikai eljárások működtetése mellett a töredékesség, a többértelműség, a jelentésoldás erőinek az egyidejű felszabadításával történik. Hermeneutika és poétika között nem magától értetődő az átmenet Esterházy ironikus nyelvi világában. Közép-Európa alakzatai különböző nyelvi közegbe és szövegösszefüggésbe kerülve másként fejtik ki jelentéshatásukat. E sokrétű tárgy megközelítéséhez a kiindulópontot regények és esszék, elsősorban a *Hrabal könyve*, a *Hahn-Hahn grófnő pillantása* és *A halacska csodálatos élete* szövegszerveződésének vizsgálata nyújtja. Kérdés, hogy Közép-Európa alakzata Esterházy műveiben nyit-e olyan távlatot, amely megváltozott összefüggésrendbe helyezi eddigi ismereteinket a fogalomról s Esterházy írásművészetéről.

Fancsali Róbert

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Összehasonlító Irodalomtudomány doktori program

Közép-Európa és a mágikus realizmus

Jelen előadás kiindulópontja egy nagyobb ívű kutatás hipotézise, amely szerint a (kelet)-közép-európai régió kortárs irodalmaiban a mágikus realizmus műfaja nagy hatással van jelen. A kutatás azt kívánja bizonyítani, hogy a műfaj lehetőséget kínál egy olyan modern nagyepikai megszólalásmódra, amely a térség színes, szabdalt közösségi emlékezeteit rokonítani tudja anélkül, hogy az elbeszélés ne redukálja a soknézőpontúságot és a töredezettséget: hogy ne legyen totalizáló. Általánosan elmondható, hogy a térség szerzői ódzkodnak a kerek elbeszélésektől, nem bíznak a történetek teljes megismerhetőségében. A régióban a dokumentálás, hamis dokumentálás, töredékes dokumentálásból eredő töredékesség poétikai és narratív kérdései nyilvánvalóan a több évtizedes elnyomó rendszerben tapasztalt kultúrahozzáférés egyfajta leképeződései.

A mai irodalomtudományi diskurzusban viszonylag nagy az egyetértés abban, hogy az áltörténelmi regény (histográfiái metafikció – Linda Hutcheon) a mágikus realista írásmód egyik legszemléletesebb példája, és azt az imént tárgyalt történelemfeldolgozási problematikához is szoros kapcsolat fűzi. A magyar irodalomban a rendszerváltást követően reneszánszát éli a műfaj: Darvasi László, Háy János és Márton László áltörténelmi regényeit kivételes teljesítményként tartja számon úgy a kritika, mint az olvasóközönség. A kortárs román irodalomban komoly elismerést vívott ki magának Filip Florian első két regényével, amelyek az imént tárgyaltakkal könnyen rokoníthatók. A cseh Kateřina Tučková eddigi fő műve, az *Üldözött istennők* páratlan nemzetközi sikernek örvend, Olga Tokarczuk eddigi, a mágikus realizmushoz ezer szálon kötődő életművét pedig 2019-ben irodalmi Nobel-díjjal jutalmazták.

Kutatásom és a jelen előadás célja a mágikus realizmus helyi változatának bemutatása, amely által – reményeim szerint – egy az eddigiektől eltérő szempontok mentén megrajzolt Közép-Európa-definícióhoz is eljuthatunk.

Faragó Kornélia

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Az azonosítás ambivalens viszonylatai. Közép-Európa és az ex-jugoszláv perspektívák

Az előadás azt tekinti át, hogy a fogalom, amelynek lényegi jegye, hogy minden kultúra a saját perspektívájából alkothatja meg, milyen kapcsolódásokat teremt, milyen azonosítási viszonylatokba kerül, hogyan határozza meg a poétikai szemlélet formáit, hogyan nyitja meg a kisebbségi tudat modernségét, milyen diskurzus épül fel köré azon kettős viszonyú alkotók révén, akik komparatív reflexeikben a balkáni, a „fél-balkáni” összefüggésekkel az európai kulturális integráció szimbolikus jelentőségét szerették volna közvetíteni, és akik úgy kötik össze a balkáni és a közép-európai jelentéseket, hogy ezek szétválasztása az egyes irodalmi korpuszok természetellenes szétszalazását eredményezné. Alapvető kérdés: hogyan hatják át a teoretikus szemlélet világát az átalakuló térképzetek, miközben olyan tériességet körvonalaznak, amely nem változik, vagy egy olyant, amely azért változik, hogy azonos maradjon: egy nosztalgikus módon, a mítoszi magasságokba emelődött tériességet, vagy éppen egy ezt felszámoló, „a keresés, a menekülés, a vér extremitásában” azonosítható Közép-Európát.

Földes Györgyi

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

Mácza és a kassai magyar avantgárd

Mácza János az 1910-es években és az 1920-as évek elején a *Ma* legfontosabb színházi kritikusa, szakembere, a Teljes Színpad elméletének megalkotója. 1919-ben emigrálnia kell, több állomáson keresztül végül, 1923-ban Moszkvába jut el, ahol profilt vált, s onnantól kezdve főként építészettörténettel és esztétikával foglalkozik, természetesen marxista szellemben. A köztes időszakban, a 20-as évek elején Bécsben, majd Kassán él, ahol egyfelől avantgárd színházi szakíróként működik továbbra is, másrészt a *Kassai Munkás* kulturális rovatának szerkesztője, ahol is megpróbálja a nemzetközi avantgárd eredményeit integrálni a baloldali kultúrába. Ennek jegyében a városi proletkult legfőbb szervezőjeként előadó- és szavalóesteket, matinékat, mese-előadásokat rendez, s ő írja és rendezi az első magyar tömegjátékot több száz fős szavalókórus részvételével.

Fried István

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézet

Közép-Európa-kutatás és perspektívái

A címben jelzett problémára az jellemző, hogy nagy lendülettel nekiindul, majd ugyanolyan gyorsan fut zsákutcába. A magam részéről legalább négy ilyen kísérletnek voltam tanúja, illetve résztvevője. Amellett nem mindig tisztázódik, hogy itt egy politikai indíttatású szellemi mozgalom körvonalazására történik-e kísérlet vagy a Közép-Európába sorolható nemzeti irodalmak komparatistikai elemzésére. A csoportba sorolódás kritériumai sem mindig tisztázottak; s amennyiben egy irodalmi Közép-Európa körvonalazása a cél, ez hogyan viszonyul a nemzeti irodalmi feltevésekhez. Az irodalmi regionalitás körbejárásakor a nemzeti irodalmi elgondolások nem egyszer hátráltató tényezők, viszont nemzeti irodalmak összehasonlító szemlélete mutathat a Közép-Európát irodalmi régióként feltételezése felé. A jelen tendenciák a többidentitású írószemélyiségek előtérbe kerülésének kedveznek, mely szerint egyrészt átjárhatóbbá válnak a nemzeti irodalmak egy transliterális irányból nézve, másrészt a múltban kevésbé hangsúlyozott tendenciák feltárása egy mindig létező, bár fokozatosan háttérbe szorult többszisztémájú irodalomrendszer felfedezését sürgető feladattá teszik. Közép-Európa és szubrégiói irodalmi együtteseinek kutatása a világirodalom újabb értelmezéseivel építhet kapcsolatot.

Görözdí Judít

Szlovák Tudományos Akadémia, Világirodalmi Intézet

Elbeszélni Közép-Európát magyarul, illetve csehül. A narratívizálhatóság kérdései Esterházy Péter *Hrabal könyve* című regényében

A tervezett előadás Esterházy Péter *Hrabal könyve* című regényét az 1980-as években a régió országainak értelmiségi köreiben kibontakozó Közép-Európa-diskurzus irodalmi termékének tekinti, amely a közép-európai történelmi tapasztalat elbeszélhetőségének másságát taglalja. Az előadás e másság(ok) mibenlétét veszi számba elsősorban a szöveg felvetései alapján, majd konfrontálja a magyar, illetve a cseh recepció megközelítéseivel.

Horváth Csaba

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

Közép-Európa mint a kollektív kamaszkor tündöklése és bukása

Czesław Miłosz szerint a kelet-európai típus „differentia specificája a forma – a külső és belső forma – hiányára vezethető vissza. Erényei: szellemi mohóság, szenvedélyes vitakészség, érzék az irónia iránt, érzelmi frissesség, térbeli, azaz geográfiai gondolkodás; mindez alapvető hibájából fakad: mindvégig kamaszosan éretlen marad, a belső káosz hirtelen dagálya vagy apálya irányítja.”

Míg a hetvenes-nyolcvanas évek a Közép-Európa fogalmát definiálni kívánó esszék nagy korszakának számítottak, a kommunista rendszer összeomlása után az irodalmi értekezés szerepe és a régió meghatározásának az igénye egyaránt megváltozott. Az akár önálló entitásként, akár az európai centrum perifériájaként létező Közép-Európa a szövegekben úgy viszonyul Nyugat-Európához, ahogy kamasz a felnőttökhöz: identitását a hasonulás és a különbség ambivalenciáján túl a saját én megtalálása határozza meg.

Az előadás Közép-Európa fogalmát és a felnövés fogalmát állítja párhuzamba. A kommunista rendszer bukása előtti időszakból Danilo Kiš, Czesław Miłosz, Milan Kundera és Konrád György munkái, az ezredforduló után pedig Kemény István, Andrzej Stasiuk és Krzysztof Varga könyvei alapján igyekszik összekapcsolni a kamasz létállapotát a közép-európai régió életérzésével.

Hörcher Eszter Éva

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola

Kánon és kritika kollektív és individuális összefüggései Tóth Krisztina kiemelt műveiben

Tóth Krisztina két utóbbi novelláskötetében (*Párducpompa*, 2017, *Fehér farkas*, 2019) és regényében (*Akvárium*, 2013) az a típusú társadalomkritikai megfogalmazás jelenik meg, melynek hangsúlya egyaránt vonatkozik a közép-európai és az európai értékpreferenciákra (egzisztenciális állapotok, társadalmi előítéletek, családon belüli erőszak, a létminőségek éles különbségeinek ábrázolása, pszichikai devianciák). A változások és/vagy értékek (szövegi) megformálása értelmezhető akár néhány év változásának is a tükrében, illetve megragadható például közvetlenül a háború utáni években, amely a későbbi szocializmusban (*Akvárium*) folytatódik, az abból eredő rendszerváltó és a mába érkező (historiográfiai) vonal mentén, vagy a kortárs években, a mai olvasó számára is aktuális és tapasztalt körülmények mentén.

Tóth egzisztenciális jellegű megvilágításai nemcsak őt magát emelik a kánon kategóriájába és teszik elfogadott szerzővé, de maga a témaábrázolás és témaképzés, műveinek kifejezett és az etikai kritika alá vont elemei is kánonná alakulnak – utóbbi felvetés kérdésként is kezelhető.

Az előadás a következő kérdésköröket járja körül: A Tóth Krisztina-i értékpreferenciák mit jelentenek ma és hogyan vannak jelen az ábrázolt karakterek életében, ebből mennyire reális képet alkothat az olvasó, hogyan vonatkoztathatja magára, hogyan képes feldolgozni, bánni ezekkel az elemekkel. Milyen tóthi értékek, értékrendek és értékrendszerek jelennek meg, amelyek a közlés típusát (sűrítő, figyelemfelhívó jelleg) és az ábrázolt eseményeket magukat is kanonizálják, kölcsönhatásba vonják. A közlés minősége és tematikája által kölcsönhatás alakul a szerző, a műve és az olvasó között is tehát.

Az irodalomban is stabilizálódó elemeket lehet-e egyáltalán értéként kezelni, vagy az „érték” fogalma alá rendelődik sok más jelenség, melyeken a kor társadalmának embere ítéletet alkot, elutasít (kifárad tőle) vagy elsajátít. Az érték fogalmából hogyan jelenik meg, illetve alakul ki a norma (standardok a társadalomban, egyének közötti viszonyrendszerekben), a megítélés kollektív „értékképződése”, illetve az egyéni értékek kialakításának a folyamata.

Káli Anita

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

Tar Sándor és a (kelet-)közép-európai groteszk

Tar Sándor egyes művei a közép-európai groteszk, illetve a szegénységről, perifériáról szóló lehetséges megszólalásmódok összjátékának izgalmas terepe. Előadásomban a periférián élők legsúlyosabb jelenségeinek a komikummal való társítását vizsgálom, valamint azt, hogyan kapcsolódik egymáshoz a periféria világában a részvét és az ezt kiforgató groteszk ábrázolásmód a Tar Sándor-i novellák prózapoétikájában. Tar prózai nyelve kapcsán két szempont összekapcsolásával érhető tetten az érvényes megszólalás kérdése: a groteszknak és a szegénységirodalom etikai problémájának összeolvadásában, valamint ennek Tarra jellemző beszédmódjában és narrációs problematikájában.

Kovács Gábor

Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Irodalom- és Kultúratudományi Intézeti Tanszék

A históriás ének születésének regényi prezentációja. Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*

Tinódi Lantos Sebestyén egy olyan műfajnak vált a legnevesebb szerzőjévé, amely kizárólag egyetlen európai térségre jellemző. A XVI. századi szerző mozgalmas életében Szigetvártól Kassáig és Kolozsvártól Budáig egy olyan végvári rendszer által határolt területet járt be, amely készleteivel és kultúrájával egyaránt a keresztény Európát hivatott védeni a délkeleti fenyegetésekkel szemben. Históriás énekei szövegével és zenéjével, illetve 1554-es *Cronica* című könyvével pedig egy olyan, egyszerre történetírói és irodalmi szférát alkotott, amely dalamos szavakkal teremt meg egy különös világot. A históriás ének Közép-Európája egy olyan speciális világ, amely minden történelmi hitelesség mellett is csak irodalmi formában képzelhető el. Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regénye a főszereplőt, a Török Bálint és Dobó István alatt szolgáló Bornemissza Gergelyt néhány jelenet elejéig összehozza az ugyancsak Török Bálint és Dobó István társaságában élő Tinódival. Gárdonyi a *Sebők deák* névvel megjelölt figurával saját regénye szövegforrásainak egyik legfontosabb szerzőjét invitálja művébe. Ez a szerzői gesztus egy olyan szövegszándékot hív életre, amely a regény forrásául szolgáló korábbi irodalmi művet a regény témájává is avatja. Tinódi műve tehát nemcsak forrása, hanem témája is az *Egri csillagok*nak. Előadásomban azt vezetem elő, hogyan lehet Gárdonyi regényét a históriás ének (tipikusan közép-európai) műfajának keletkezését feltáró szöveggént értelmezni.

Ladányi István

Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Irodalom- és Kultúratudományi Intézeti Tanszék

A műfordításban létesülő Közép-Európa

Közép-Európa mint diszkurzív kulturális konstrukció nehezen képzelhető el fordítások és a fordítások olvasataiban realizálódó művek alkotó elsajátítása nélkül. Az előadás olyan műfordítói és műfordításokról szóló vagy műfordításokban realizálódó interpretációs és kultúraközvetítői aktivitásokra fókuszál, amelyekben ki-mutathatók, tetten érhetőek közép-európai vagy kelet-közép-európai azonosságalkzatok, ilyenek létesítésére irányuló törekvés, a geopolitikai vagy geokulturális meghatározottságok párhuzamainak, hasonlóságának tudata, „sorsközösségként” tudatosuló elképzelések.

Az előadás néhány olyan reprezentatív példa kapcsán kérdez rá a fordítói, illetve a kulturális transzferre irányuló döntésekre, mint a közép-európai Ady-recepció, Danilo Kiš műfordítói tevékenysége, Závada Pál *Jadviga párnája* című regényének szlovák és cseh műfordításai. Ezeket összeveti a térségi kultúrák mai, egymás felé irányuló műfordítói döntéseinek és a műfordításokhoz kapcsolódó vagy a műfordításokat megelőző interpretációs aktivitásainak a jellemzőivel.

Losoncz Alpár

Újvidéki Egyetem, Műszaki Tudományok Kara, Társadalomtudományi Tanszék

Közép-Európa és/vagy Balkán Szűcs Jenő és Maria Todorova olvasatainak tükrében

Két olyan jelentékeny személyiséget veszek figyelembe, akik meghatározták a Közép-Európára és a Balkánra vonatkozó gondolkodást. Az első hozzájárult Közép-Európa reneszánszához a XX. század nyolcvanas éveiben, a második demisztifikálta a Balkánra vonatkozó ideológiai-orientalista viszonyulást. Mindkét orientáció maga után vonja Közép-Európa és a Balkán bonyolult viszonylatainak a kérdéseit. Közép-Európa ma inkább akadémiai reflexiók tárgya, amelyekben megjelenik az általam le nem becült azonosságkeresés, amely azonban nehezen illeszthető be a létező gazdasági-politikai érdekrendszerbe. A Balkán mint geopolitikai jelzet és mint orientalista-lebecsülő megjelölés, sokkalta nagyobb állandóságot mutat. Tanulhatunk-e valamit abból, hogy egyszerre olvassuk Szűcs Jenőt és Maria Todorovát? Megtapasztalhat-e valamit Közép-Európa önmagáról, amennyiben a Balkánra vonatkozik? Mennyire juttatható érvényre a közöttük lévő különbség a válságok által meghatározott, ám mégis fennálló európaizáció feltételeinek kontextusában?

Lovizer Lilla

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola

„És eljő az igazság országa”. Mészöly Miklós: *Saulus* – Bulgakov: *A Mester és Margarita*

A szövegköziség vizsgálata kezdettől fogva kiemelt részét képezte a *Saulus* irodalmi recepciójának, az interpretáció lehetőségein túl műfaj- és prózapoétikai szempontból egyaránt. A szövegben közvetlenül utalt bibliai szöveghelyek, illetve a mottóban jelölt Camus-regény mellett mostanra a mű egyéb irodalmi kódoltságára vonatkozó ismereteink is jelentősen bővültek. A legújabb kutatások szerint a *Saulus* az eddig sejtettnél jóval mélyebben és összetettebb módon kommunikál a bibliai szimbolika nyelvén is, s az így konnotálódó jelentés-tartalmak a főhős személyiségváltozásának helyenként látható, leggyakrabban azonban teljesen implicit indikátoraiként jelennek meg a történetképzés során.

A *Szentírás* szövegkorpuszához való sokféle kötődési minta közül jelen előadás első része kifejezetten az *Ap-Csel* 10,1–48. újszövetségi passzusához fűződő referenciális kapcsolat feltárására és interpretálására fókuszál. A második rész azt mutatja meg, hogy ugyanebben, a fő cselekményszál szempontjából látszólag kevésbé lényeges *Saulus*-epizódban még egy másfajta irodalmi kódoltság is fellelhető, mely Bulgakov *A Mester és Margaritájához* rendeli hozzá az adott szövegrészeket. A két említett intertextus Mészöly-szövegen keresztüli együttolvasása során egy egészen új történeti séma (szimbolikus szubtextus) is létrejön az adott szövegen belül. Ez a szubtextus a *Saulus* értelemvilágán részint túlmutatva, részint, mint önmagában is a pálfordulással megfelleltethető szimbolikus alakzat, olyan lineáris összefüggésrendszerbe ágyazza be a regényi szüzsét, mely egyben az evangéliumi tanítások eljövendő beteljesülését is implikálja.

Major Ágnes

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

„végeken túli vidék”. Tolnai, Csáth és Bácska

Tolnai Ottó Csáth Gézához való viszonyulása meglehetősen összetettnek látszik. Ennek a komplex viszonyulásnak egyik összetevője, hogy Tolnai egyes szövegeiben a Csáth-féle határátlépő művészszerpet összekapcsolja a bácskai kulturális térrel és a modernség helyi, a világirodalommal, idegen kultúrákkal és nyelvekkel az anyaországinál közvetlenebb viszonyt fenntartó, nem-provinciális arculatával. Tolnainál Bácska a magyar modernitás és szellemi élet olyan helye, mely ellenáll a kulturális élet centralizált elgondolásának; értelmezésében Csáth aktív éveinek izgalmas és nyitott világa, széles körű tájékozottsága, fogékonysága a kortárs művészeti és bölcséleti eszmékre metonimikusan szülőföldjére is átkerül, mely kétszeresen is marginális pozíciója (Budapest/Belgrád) ellenére sem válik provinciálissá. Tolnai azt állítja, hogy a lokalitás nem egyenlő a perifériára szorulással: Bácska nem a marginalitás hordozója, hanem nagyon is a modernitás helye; olyan közeg, mely éppúgy a szellemi élet középpontja lehet, mint a modernség nagy centrumai. Tolnai Csáthja vajdasági író, aki mégis alkalmas arra, hogy bizonyos kapcsolódási pontokon keresztül világirodalmi összefüggésekben is megközelíthető legyen írásművészete. Előadásomban Tolnai Ottó Csáth-értelmezésének és az azon túlmutató kérdésfeltevéseknek járok utána.

Mann Jolán

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szláv és Balti Filológiai Intézet

Antun Branko Šimić és József Attila költészetének párhuzamai

A modern horvát líra egyik legjelentősebb alakja, Antun Branko Šimić (1898–1925) költészete számos ponton mutat egyezéseket József Attila legjelentősebb verseivel. Ezek az egyezések a várakozásokkal ellentétben nem korlátozódnak a két költő expresszionista műveire, annak ellenére, hogy Šimić életművét mindenekelőtt az expresszionizmus határozta meg, szemben József Attila költészetének stíluszgazdagságával. A magyarországi komparatiztika korábban már felhívta a figyelmet a kettejük lírájában egyaránt kiemelt szerepet kapó szegénységtematikára (Šimić ciklusa a szegényekről és József Attila szegényemberversei), amely azonban csupán egy szegmense az említett egyezéseknek. Az előadás megkísérel választ találni arra a kérdésre, hogy e két költészet párhuzamosságai milyen nyelvi, szövegszerkezeti és szemléleti azonosságokon alapulnak és ezek mennyiben tükröződnek a szerzők elméleti írásaiban.

Medve A. Zoltán

Eszéki J. J. Strossmayer Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Közép-Európa elméleti megközelítései és irodalmainak fordítási gyakorlatai

Az előadás két, jelen esetben párhuzamosságot mutató vizsgálati lehetőség együttes szemrevételezésére, egymással való kapcsolatának bemutatására tesz kísérletet a kultúra és a tapasztalat fogalmának közvetítő szerepe segítségével. Közép-Európa létezésének/nem létezésének/hogy-létezésének elméleteit és a fordítás lehetőségének/lehetetlenségének empirikusságát igyekszik egymásra vetíteni. Az előadás mindenekelőtt horvát–magyar (esetenként ex-jugoszláv) viszonylatban vizsgálja az ún. közép-európai országok irodalmának egymás közti fordíthatóságát, amely, meglátásom szerint, a történelmük és kultúrájuk közelsége ellenére, ám döntő mértékben az adott kultúrától legtöbbször csak árnyalatnyi eltérések következtében – különösen, ha az „idegent” próbálja megtartani – bonyolultabb és szofisztikáltabb megoldásokat követelő feladatokat ró a fordítóra, mint a térségtől eltérő irodalmak hordozta kultúrák fordításai.

Mizser Attila

Eszterházy Károly Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Mozgóképművészeti és Kommunikációs Tanszék

Próza-váltás. A rendszerváltás reprezentációja és a közép-európai gondolat a magyar irodalomban

A vizsgálatom arra irányul, hogy a rendszerváltás eseménye, illetve a rendszerváltáshoz kapcsolódó történelmi és társadalmi jelenségek milyen narratív keretben válnak megformálhatóvá a magyar (ezen belül az ún. szlovákiai magyar) irodalomban, illetve hogy a különböző prózapoétikai eljárások mennyiben teszik lehetővé a rendszerváltás tapasztalatának ábrázolását.

Nagy Csilla

Pavol Jozef Šafárik Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Tanszék

Valóságos nyelvek. Transzkulturalizmus és közép-európaiság Németh Zoltán újabb verseiben

Németh Zoltán költészetének egyik meghatározó aspektusa a test színrevitele, a testtapasztalat és a szubjektivitás viszonyrendszerének a feltárása, amely a különböző kötetekben, alkotói korszakokban eltérő tétellel, más-más nyelvi és esztétikai keretek között valósul meg. Az újabb versek a tematikát egyrészt az európai kultúr- és kultusztörténet felől közelítik, másrészt közép-európai helyek, városok, épületek keretei között problematizálják, változatos nyelvi és poétikai regiszterek kontaminálásával.

Németh Orsolya

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Közép-Európa Intézet

Bronisław Wildstein: *A velünk élő múlt*. Egy monumentális család- és/vagy történelmi regény a 21. század elején

A lengyel Bronisław Wildstein *A velünk élő múlt* című regénye a huszadik század elementáris történelmi tablója, mely abban az irodalomtörténelmi korban született, amikor gyakorta a regény halálát szokás emlegetni. Egy lengyel és egy lengyel-zsidó család történetén keresztül rögzíti a szerző a lengyel, de valahol az egész közép-európai huszadik század láttelejét, az 1900-as évektől kezdve egészen az úgynevezett III. Köztársaság időszakáig. Az előadás egyrészt azt kívánja megvizsgálni, hogy mennyiben tekinthető közép-európai regénynek, illeszkedik-e bármiféle napjainkban általánosan fellelhető trendekbe (vannak-e egyáltalán ilyenek), vagy pedig egy lengyelspecifikus fenoménnel van dolgunk. Másrészt arra keresi a választ, hogy a jórészt tényekre támaszkodó, de azokat a fikcióval mesteri módon elegyítő mű hol helyezkedik el a családragény, a történelmi regény, illetve esetlegesen egy önéletrajzi ihletettséggű regény műfajai között.

Németh Zoltán

Varsói Egyetem, Neofilológiai Kar, Magyar Tanszék

A Kalligram mint közép-európai projekt

A Kalligram Kiadó és folyóirat működésének egyik hangsúlyos eleme a közép-európai gondolat felvállalása és képviselése. Az előadás azt vizsgálja a kiadó és a folyóirat néhány szerzőjének tevékenysége nyomán, hogyan és milyen stratégiák mentén jött létre ez a projekt. A hálózatelmélet és a transzkulturalizmus elméleti bázisát felhasználva olyan jelenségek megragadása a cél, amely egyszerre láttatja a párhuzamosságokat és az eltérő mintázatokat a Kalligram szerzőinek tevékenységében – a közép-európaiság nem homogén programjának erőterében.

Pálfalvi Lajos

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Közép-Európa Intézet

A Tengerköz mint láthatatlan régió

A Balti-tengertől a Fekete-tengerig húzódó civilizációs törésvonal Közép- és Kelet-Európa határvidékén húzódik. A térség geopolitikai jelentősége szinte felmérhetetlen, ugyanakkor a kulturális arculata nehezen kivehető. Legfőbb ideje, hogy Közép-Európa is felfedezze magának, de ne úgy, hogy közös vonásainkat előtérbe állítva, Kundera gesztusát ismételve „elrabolt Közepet” lásson benne, hanem a kelet-európaiságát is értékelje, a találkozások régiójaként kezelje. Bármilyen érdekes és színvonalas is az egykori lengyel végek és Galícia irodalmi reprezentációja, számunkra fontosabb a kortárs ukrán és fehérorosz irodalom, amely Közép-Európától és a Baltikumtól elzárva küzd posztkoloniális traumáival, miközben Moszkva birodalomrekonstrukciós törekvéseit is ellensúlyoznia kell. Svetlana Alekszijevice elismerése is jelzi, hogy ma már nagy művek születnek a felfedezetlen régióban.

Pintér Viktória

Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium, Szombathely

Pannon színpad. A dráma és a színház jelenléte Mészöly Miklós prózájában

Mészöly Miklós drámái, *Az ablakmosó* (1957) és a *Bunker* (1959) az európai abszurd színházi törekvésekkel egy időben jelentkeztek. Ugyanakkor a magyar (kultur)politikai berendezkedés nem akarta, a magyar befogadó közeg pedig nem tudta a helyén kezelni ezeket a modern intenciókat. Mészöly drámaíróként tehát elhallgatott (elhallgattatott). Úgy gondolom, hogy azt az erőteljes nyelvi, vizuális, szcenikai bázist, mellyel drámáiban dolgozott, később a prózája örökölte. A szöveg Mészölynél interkulturális térként értelmeződik, amelynek sokat tárgyalt integratív ereje evidens módon képes magába dolgozni a különböző médiumok sajátosságait. Értelmezésében a dráma mint performatív nyelv és a színház mint a nyelvi-képi létesülés helye adja számos Mészöly-szöveg hagyománytörténeti gyökerét. Tovább erősíti az észrevételem, hogy Mészöly alaposan kidolgozott alkotástechnikai és befogadáselméleti fogalmi készlete rájátszik erre a kultúraközi olvashatóságra: *jelenlét, közérzet, atmoszféra, tettenérés, ráfogás, inzultus, hangulat...* Előadásomban az esslini dráma- és színházelmélet fogalmainak segítségével próbálom feltérképezni a *mészölyi szöveghibrid* drámához és színházhoz kapcsolható megnyilvánulási formáit.

Rudaš Jutka

Maribori Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

A történelem terhe a többkultúrájúságban (Dragan Velikić poétikájáról)

Dragan Velikić a történelmi tapasztalatot és a lét kérdéseit egy nyitott, plurális gondolkodás horizontjába helyezi, s kifinomult érzékenységgel, mélyen és sokoldalúan fogalmazza meg a Pulából kiinduló, Belgrádon és Budapesten keresztül húzódó, Bécsig terjedő utazásnak a belső és külső szeletét. E térség történelmének demitologizált részét tárja elénk az egyén és a kollektív emlékezet révén, erős utalásrendszert kiépítve. A kultúra konnektív struktúrájának összefűző hatását Velikić a társadalmi síkon és az idődimenzióban fejt ki, ahol a cselekedetek láncolatai felismerhető mintákba rendeződnek, egy közös kultúra azonosítható mozzanataként. Mindez egy archivált emlék, ahol – Ricœurrel élve – az emlék „mindenkor-enyémvalóságát” analogikus átvitel révén az emlék „mindenkor-miénkvalóságává” tágítja. Tanulmányomban azt fogom vizsgálni, mennyire képes megmozgatni Velikić poétikája a szerteágazó kulturális alakzatokat és a társadalmi folyamatokat. Ugyanis regényei olyan fluktuáló időben jelölik a térséget, melyben világosan rámutat a polarizáltság történelmi érzékenységére, éltetve a kulturális tapasztalat heterogenitását.

Szávai Dorottya

Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Irodalom- és Kultúratudományi Intézeti Tanszék

„Közép-európai őszök.” Közép-európai-e a kortárs magyar elégia?

Problémafelvetésem két 20. századi magyar költői életműből indul ki: Pilinszky Jánoséból és Takács Zsuzsáéból. Van-e Pilinszkynek, illetve Takács Zsuzsának sajátosan közép-európai művészeti kánonja? Még pontosabban európai művészeti és irodalmi kánonjuknak sajátosan közép-európai jellege?

Beszélhetünk-e a modern és kortárs magyar költészet kontextusában közép-európai elégiáról?

Pilinszky esetében különösen fontos kérdésirány lehet a kelet-közép-európai és a nyugati irodalmi minták/kánonok sokirányú és egymást oda-vissza átható mozgása, mely az életműben egyértelműen nyomon követhető. Előadásomban egy általam a korábbiakban más kontextusokban is vizsgált műfajtörténeti és -elméleti kérdést sajátosan közép-európai összefüggésben vizsgállok. Kérdésem, hogy beszélhetünk-e olyan műfajspecifikus jegyeiről az elégia esetében, melyek közép-európainak mondhatók.

Kérdésirányom kettős: döntő-e a két kérdéses lírai életműben a Közép-Európa-gondolat, valamint, hogy a Pilinszky- és a Takács Zsuzsa-oeuvre olvasható-e sajátosan közép-európai értelemezési keretben, elsődlegesen az elégia műfajának perspektívájában?

Az alábbi kérdésekre keresek továbbá választ:

A Pilinszky- és a Takács Zsuzsa-vers térkonceptiójában, a bennük feltároló tér- és kulturális identitásokban felfedhető-e vajon valami speciálisan közép-európai?

Mennyiben és hogyan jut érvényre a vizsgált korpuszokban az elégia műfaj sajátosan kortárs változata, melyet a legújabb elméleti irodalom self-elégiának, illetve antielégiának nevez.

Szávai János

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

Nyomkövető referenciák a közép-európai regényben

Ne fussatok utána, úgysem éritek utol soha – írja Witold Gombrowicz 1953-ban, azokhoz a közép-európai szerzőkhöz szólva, akik a nyugat-európai domináns irányzatokat követik műveikben.

Ha összevetjük a hasonló tematikát feldolgozó nyugat- és közép-európai regényeket (Márait és Cocteau-t, Ottlikot és Musilt, Kosztolányit és Camus-t), akkor első pillantásra feltűnik, hogy a közép-európaiak nem tudnak megszólalni a történelem idézése nélkül. Vagyis, Paul Ricœur terminológiáját használva, a metaforikus és a nyomkövető referenciák keresztezése nélkül.

Szentpály Miklós

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet

Németh László és Mészöly Miklós Közép-Európa-képe

Németh László és Mészöly Miklós is közelről vizsgált élethelyzeteken keresztül szolt általános kérdésekről, így az olyan egyéneken, mikroközösségeken túlmutató kategóriák, mint Közép-Európa, szépprózájukban nem kaphatott hangsúlyt. Ez alól Németh László esetében az *Utolsó kísérlet* a kivétel, mely éppen az egyén és a tágabb közösség viszonyát tárja fel. Mészöly Miklósnál a *Családáradás* című regényében jelenik meg Közép-Európa-koncepció. A fenti kivételektől eltekintve regényeikben általában vagy nem jelenik meg vagy kevésbé hangsúlyos szerepet kap ez a probléma. Ezzel szemben esszéikben mind Németh Lászlót, mind Mészöly Miklóst foglalkoztatta Közép-Európa sorsának alakulása, illetve mindketten megpróbálták meghatározni, mit is jelent valójában a közép-európaiság.

Előadásomban arra tennék kísérletet, hogy esszéik segítségével felvázoljam a két író Közép-Európa-fogalmának eltérő és rokon vonásait, illetve megkísérlem feltárni, hogyan hagytak mégis nyomot szépprózai szövegeiken.

Szolláth Dávid

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

Volt egyszer egy Közép-Európa. A térség „feltalálása” Mészöly Miklósnál és az ezredvég néhány magyar prózaírójánál

Közép-Európa kulcsszó és értelmezésre szoruló történeti adottság lett az 1970–1990-es évek magyar prózájában. A térség megírásának magyar prózatörténete az állandó formakeresés története. A formakeresés tanulsága gyakran az, hogy az ezredvégen nem integrálható egységes nagyepikai formába az a kultúrtörténeti képződmény, amelyet Közép-Európának nevezünk. A zárt, lekerekített formák kedveznek ugyan a műélvezet klasszikus gyakorlatainak, de alkalmatlannak tűntek a nyelvi, kulturális heterogenitás összetettebb képleteinek megjelenítésére. A térség kulturális emlékezetének fikcionalizálása jellemzően a töredékes formákban, a szövegváltozatokban, dokumentáris és imaginárius rétegek keverésében, mozaikos, mellérendelő és metaforikus szerkezetekben valósult meg. Ez akár a térségben oly gyakori történelmi tapasztalat poétikai pendant-jaként is értékelhető. Miért várjunk lineáris történelmi elbeszélést ott, ahol a történelem évszázadok óta nem tapasztalható meg generációkat összefűző linearitásként? A régió megírása különböző formai megoldásokkal különböző értelmezésekhez vezetett a korszak kiemelkedő prózaíróinál, többek között Mészölynél, Nádas Péternél és Esterházy Péternél. Az előadás az ő műveik elemzésével kíván adalékokat szolgáltatni a korszak irodalmi geográfiájához.

Toldi Éva

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Aleksandar Tišma transzkulturális identitáskonceptiója

Az előadás Aleksandar Tišma kevésbé ismert és méltányolt *Sečaj se večkrat na Vali* című regényében a közép-európai identitás nyelvi és kulturális dimenzióit vizsgálja. Az önéletrajzi regény folyamatként fogja fel és mutatja be az identitást, amelynek jellegzetessége abban rejlik, hogy választás eredményeképpen jön létre. A választás azonban sohasem mutatkozik véglegesnek, mindig magában foglalja egy másfajta döntés lehetőségét is. Tereken és országokon át ingázik, kultúrákat és nyelveket pásztáz, miközben sorozatosan átlépi a személyesség és az intimitás közötti határvonalat is. Ilyen értelemben nem igazodik kulturális sémákhoz és sablonokhoz, nem a közép-európai jólneveltség mozgatja, hanem az egyéni és kollektív emlékezet könyörtelenségének mozzanatai. Az öndefiníció a személyi és közösségi múltban találja meg fogódzóit, és egyedi stiláris interpretáció keretei között reprezentálja.

Utasi Csilla

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

„A kép magára csupaszított élessége”. Mészöly Miklós poétikai reflexiója

Mészöly Miklós mindvégig értelmezte és magyarázta munkáit: prózapoétikai megfigyelései esszéköteteiből, *A tágasság iskolájából* (1977), az *Érintésekből* (1980), *A pille magányából* (1989); a Szigeti Lászlóval folytatott életbeszélgetésből, a *Párbeszédkéiserleiből* (1999), valamint a 2007-ben, posztumusz megjelent *Műhelynaplók*éből bontathatók ki. Mészöly felsorolt szövegeit fogalmak (sűrítés, vízió, megállítás, jelenbe-forrósítás) köré szervezi meg, amelyek egyrészt valóban a művészet közvetítette alapélményt, a pillanatot, az „intuitív evidenciát”, a „nem irányított, folyamatos kép”-et fejezik ki, másrészt azonban számot vetnek a létélmény nyelvi közvetítésének tényével is. Az ábrázolás Mészölyt mint a létélmény intenzitását kifejező, azt hordozni képes nyelvi konstrukció foglalkoztatta. A megjelenítés paradoxonát egy ízben a realizmust a nem-realizmussal összekapcsoló elentétellel érzékeltette. Kifejtette, hogy prózája annyiban realista, amennyiben hasonlítani igyekszik a látható-megélhető valóságra, annyiban azonban nem-realista, hogy egyúttal a valóság hasonlat-rendszere is akar lenni. A dolgozat szerzője Mészölynek azokat a korai poétikai megfigyeléseit értelmezi újra, amelyekben a programját megfogalmazó író a próza mibenlétéről esztétikai-ontológiai leírást is ad.

Stijn Vervaet

University of Oslo, Faculty of Humanities, Department of Literature, Area Studies and European Languages

Central Europe in the Work of Aleksandar Tišma: Mourning the Lost Diversity?

In *Sećaj se večkrat na Vali* referring to his father as a Serb who had lost contact with his “highlander” (gorštački) roots and to his mother as a completely secular Hungarian-speaking Jew, Aleksandar Tišma noted his own inclination for compromise and for being something undefined or undetermined; he describes himself as nationally indifferent (2000: 9-12; 15-18). “In Novi Sad,” he comments, “a city of many religions, of many nations, such an undetermined position was not unusual; to the contrary, it imposed itself as the sum of experiences gained through palpable contact with others” (16).

Tišma often describes this multinational and multilingual doubleness as typical of Central Europe, and which he at times frames as cosmopolitan, contrasting it with the national self-confidence of Serbs from Bosnia or from Serbia south of the Danube. But the past tense of his autobiographical prose refers to the 1930s, the period before the Second World War and the Holocaust which would wipe away many of his Jewish relatives and friends.

In my paper, I will discuss Tišma’s conceptions of Central Europe as split between these two poles: as a memory of lived multilingualism on the one hand, and that of a multiethnic community haunted by the Holocaust. I will first look how multilingualism as an index of Central European culture figures in Tišma’s fictional and non-fictional work and then ask how he relates this to notions of cosmopolitanism and provincialism. In a final step, I will briefly point to the work of mourning that Tišma’s novels perform.

Visy Beatrix

Országos Széchényi Könyvtár

Amnézia, emlékezet, fénykép a közép-európaiság kontextusában – Mészöly Miklós, Lengyel Péter, Nádas Péter egy-egy műve alapján

Mire és hogyan használják a fotót a 60-as, 70-es, 80-as években keletkező prózai művek? Az előadás azt vizsgálja, miként íródnak be a fényképek a művek szövetébe, miként hatnak a nagyepikai elbeszélésalakzatok narrációjára, műfaji jegyeire, pontosabban miként vesznek részt a hagyományos regényformával, a történetek megalkothatóságával és elbeszélhetőségével szembeni hiányérzetek artikulálásában. A technikai képek, médiumok dokumentarista, valóságrögzítő képességének általános „hiedelme” a fényképekre mint az emlékezet helyettesítőjére, a múlt valós lenyomatára tekint. A nagytörténelem „hazug” narratíváival, az elhallgatással, feled(tet)éssel szembesülő nemzedék tagjai (és szereplőik) számára a fotók – különböző módokon – hozzájárulnak a második világháború, a kommunista, majd szocialista rendszerek következtében megtört, félbeszakadt, elakadt (közép-európai és egyéni) identitások „visszaszerzéséhez”, alakulásához, az identitásválság leküzdéséhez. A gondolatkísérlet legfőképpen Mészöly Miklós *Az atléta halála*, Lengyel Péter *Cseréptörés* (Nádas Péter *Világló részletek*, Heinrich Böll *Csoportkép hölgyel*) műveire fókuszál.

Vörös István

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Közép-Európa Intézet

Volt egyszer – vagy többször? – egy (?) Közép-Európa. Változatok a Közép-Európa-képre Mészöly Miklósnál, Martin C. Putnánál

Közép-Európa ígéret volt? Az ígéret valami múltbeli jövő felé fordulása. Közép-Európa nem a múlt ígérete a jelennek. Martin C. Putna szerint minden népnek más a Közép-Európája. A lengyel közepén Lengyelföld van, a csehekének Bohémia, a magyarokénak Pannónia. Mészöly Közép-Európája Pannónia, ám az ő Pannóniája Szekszárd és környéke. Mely egész világgá tud tágulni, ahol a megváltás, a megváltás tényének feldolgozása kerül terítékre. Közép-Európája a megváltás terévé tágított Pannónia. Putna a teret tágasabbra nyitja, de bent tartja a realitásban, a tudományos vizsgálat tereként aktivizálja. Közelíthető-e író és tudós szemlélete? Van-e egzisztenciális különbség köztük? Egyik a másik révén értelmezhető? Esetleg könnyebben félreérthető, mint egymás nélkül?

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL MEGVALÓSULÓ PROGRAM

